

# Két újvidéki tárlatról

## Szimulált állét

Goran Despotovski *ASC/DESC* című tárlatáról.  
SKC Fabrika, Újvidék, 2018. január vége

Az alcím csalóka. Nem, nem, ezúttal sem hi-tech műalkotás(ok)-ról lesz szó. Goran Despotovski – akinek munkásságát régóta figyelemmel kísérem – ezúttal is hű maradt önmagához. Ez a – mellesleg doktori munkája – eddigi munkásságának szerves folytatása.

Térjünk a tárgyra: a kiállítóterben kilenc puritán, minimalista, fekete-fehér ágyhoz éppen csak hogy rögzített kilenc levitáló, mint egy lebegő, arc nélküli, fehér, puha anyagból összevarrt testet, szándékolatlan használt fekete nadrágokba, zakókba bújtatott alakot láthatunk. Hogy ne gondoljunk semmiféle számmisztikai „csavarra”, a kilenc ágyhoz lazán rögzítve levitáló nem-személyek (ezt majd bővebben kifejtem, hisz ez a lényeg) szándékolatlan nem mértani sorokban helyezkednek el.

Akár egymás klónjai is lehetnének. Teljesen egyformák. Bármelyiküket bármelyikükkel szabadon felcserélhetnénk, esetleg el is távolíthatnánk, vagy hozzáadhatnánk még két-három hasonzorút. Ugyanaz lenne a végeredmény, és végső soron az élmény is, legfeljebb a teremben zsúfoltabbnak vagy tágasabbnak hatna az egész.

Az egyetlen különbség köztük – és persze ne feledkezzünk meg a zajról, ami tulajdonképpen SMS-üzenetek hangja – az ágyakon elhelyezett, okosteló-formát imitáló, rögzített kartondarabkák látványa, rajtuk látszólag titokzatos, de valójában semmitmondó üzenetváltásokkal.



Már maga a cím is növekvő/csökkenő rendezést, rendszerezést, sorrendet jelent, és egy számítógépes nyelvből lett kölcsönözve, az ellenőrzött választás sorrendje, mely ebben a kontextusban a folyamat megfordíthatóságát jelenti, vagyis hogy ez a változás paradox módon éppen a létfolyam automatizált változtatására, változására akar rámutatni, a szükségszerű létnélküliség felé, amely ironikusan kapcsolódik a sorsszerűhöz.

Valóban, ezek a személyiségüktől megfosztott, deperszonalizált néhai valakik, mint már mondtam, tetszés szerint fel- és lecserélhetőek, belőlük tizenkettő egy tucat. Ha esetleg vannak még érzelmeik, akkor azok közt a ragacsos, szorító Félelem lehet a domináns, gondolataikat pedig – az önálló gondolatokról nem is beszélve – nos, azt hiszem, azokat már végképp nélkülözik.

Illetve, mint azt a különböző SMS-üzenetek sugallják (amelyek titokzatoskodó semmitmondásukban éppúgy felcserélhetőek) valamiféle szimulációra (még) képeseknek mutatja őket: valamiféle ál-személyiségek álkommunikációjára egyfajta alig fenntartható – lásd majdnem-levitáció – állát birodalmában. (A levitáció az alkotó olvasatában nem valamiféle misztikus élmény, hanem a lét és a nemlét határmezsgyéje.)

Despotovski egyébként gyakran hivatkozik Kafkára, Beckettre, Döblinre, Primo Levi *Ember ez?* című könyvére pedig különösen gyakran, olykor bizonyos mérvű párhuzamot vonva a jelen modifikáltabb, rejtettebb, körmönfonságában kifinomultabb, de végeredményben éppoly embertelen társadalmi viszonyai között.



A jelen azon aspektusaival, ahol az ember szinte csak áru (s használat után az is nyugodt lélekkel eldobható), még fogyasztói mivoltában is, ahol a csordaösztön dominál, és a kommersz az üdvözítő. Ahol a szilárd, bebetonozott véleményünket, ízlés-, eszme- és egyéb világvunkat, a magánszféránkat, alapvető szokásainkat is beleértve egyre gyorsuló ütemben, gyakran szinte sűrűbben, mint ahogyan az alsóneműnket cserélgetni illik, ha „trendik” akarunk maradni (vagy nem akarunk menthetetlenül kihullani a gépezetből). Ahol szimplán csak el kell fogadnunk a szinte totális ellenőrzöttséget, és ahol az alapézés a félig rejtett, félig gondosan becsomagolt, esetleg teljesen lemeztelepített, zömmel manipulált, irányított, szinte irracionális, olykor fehér izzásig gyűlölködő rettegéssé fokozott, olykor lemondóan belenyugvó, szorongva, tehetetlen kivárással fogadott – félelem.

Ha jobban belegondolunk, ezek az arcuktól, individualitásuk minden kézzelfogható jegyétől megfosztott, mindössze pislákoló, látszatéletet élő, látszategyéniség-mázat „viselő” deperszonalizált perszónák akár mi is lehetnénk. Bármelyikünk.

Ennél keményebb üzenetet keresve sem találhatunk. Itt elfogy a szó. Ha leszámítjuk az érdekes asszociációtömböket hordozó, de szándékoltan töredékes voltuk miatt valójában semmiféle érték kategóriába be nem sorolható SMS-eket, szinte semmi sem marad belőlünk. E sorok írója azért magánvéleményként szerényen hozzáteszi: a Nap akkor is, mindennek dacára, valahol mégis süt, rutinosan sugározza aranyló sugarait. Még akkor is, ha ezt szenzoraink meglehetősen gyakran már nem érzékeli.



# Kétértelmű cím, idézőjelben vagy anélkül

*Jesu li sve ovce na broju* – Disz/kontinuitások: Kortárs Vajdasági Művészet, avagy az I. Vajdasági Szalon. Vajdasági Kortárs Művészetek Múzeuma, Újvidék, 2017. december–2018. február

A negyvenéves hagyománnyal bíró, majd 2011-ben furcsa körülmények között megszűnő Újvidéki (Képzőművészeti) Szalon újjáélesztését és egyúttal kibővítése által regionálissá, vajdaságivá válását hivatott tárlatról rovom e sorokat.

A kétértelmű cím: *Jesu li sve ovce na broju*, ami körülbelül annyit jelenthet: „minden bárány a helyén van-e” (esetünkben itt, a kiállításon). De a kézenfekvőbb értelmezése – főként, ha egy kérdőjel is hozzá van biggyesztve, és ráadásul egy személyes névmással is meg van fejelve – az enyhébb változatban annyi lenne, „kivan-e a négy kereked”, durvábban pedig: „hiányzik-e egy deszka a fejedből”.

Ha mindenáron válaszolnom kellene a felvetésre, annyit mondanék: igen, hiányzik. Szerencsére. Hisz – azt hiszem, ezzel a véleményemmel nem vagyok egyedül – egy csipetnyi téboly, vagy legalábbis diszharmonia bármiféle kreativitáshoz igenis szükséges. Még a legvisszafogottabbhoz, leglíraibbhoz is. De lépünk tovább.

Velimir Andrejević minimalista, iskolatáblákat imitáló, interaktív (kréta is akadt a helyszínen, melyet használtak is, velem együtt, és persze a lejegyzetteket törölni is lehetett) „iskolapéldái”, kérdései, megfejtésre váró problémái igen érdekesek, hisz – valódi megoldás egyik esetben sincs. Vagyis a megoldások nem mérhetőek, osztályozhatóak, helyesre és helytelenre nem oszthatóak, tehát tulajdonképpen – céltalanok. Az egészzet múzeumi környezetbe átemelve, őket eleve műtárgyként megálmodva, önmagukon és a múzeumi környezeten messze túlmutatva kell elfogadni, élvezni. Mindebből asszociációk végtelen sora következhet, nem kimondottan az oktatás, vagy akár a művészet tárgyköréből. De ezek továbbgondolását már a nézőre bízom.

A második, némileg – de csak némileg – hasonló mű Sonja Jo *Digitális gyermekkor* című térinstallációja, amelyen egy fűre asszociáló zöld szőnyegpadló-darabon betonkockák vannak elhelyezve és megszámozva, a legegyszerűbben a sántaiskola nevű gyerekjátékra asszociálva. Az egyetlen különbség, hogy a számok kizárólag nullákra

és egyesekre korlátozódnak, ami (mármint a kettes számrendszer) a digitális korszak egyik alappillére. Ez a munka is konceptuális ismervekkel bír. Itt is: a szemlélő amennyi gondolati energiát hajlandó befektetni, annnyival több kérdésre kap nem is választ, hanem – újabb kérdéscsoportot. Azért kérdéscsoportot, mert – akár az előbb említett egyéb művekre is gondolva – tudjuk: régi közhely, hogy megnyugtató válaszok szinte nincsenek. Sehol, semmire.

Tadija Janičić pop-art ízű kisplasztikáinak részletekbe menő taglásától ezúttal helyszűke miatt eltekintek, *Síró emberek* című, nagyobb méretű festményéhez viszont annyit fűznék hozzá: a teljesen egyforma, multiplikált, sötét szemüveg alól kifolyó könnyű embercsoportja valóban húsbavágó élmény. Ez az akár tapéta- vagy csempemintázatnak is „elmenő”, felhasználható csoportos, uniformizált egyen-síró egyen-emberek tömege valami olyasmit ébreszthet fel bennünk, hogy rákérdézzünk: emberek vagyunk-e még egyáltalán? Vannak-e egyáltalán valós, egyedi érzéseink? Tudunk-e még egyáltalán valóban, istenigazából magunkban sírni? Akkor is, amikor az nem kimondottan előnyös? Vagy észrevesszük-e a másik sírását? Avagy akár észrevesszük-e még egyáltalán bárkit és bármit is a saját autisztikus komfortzónánkon kívül? Súlyos kérdések. Inkább nem ragozom tovább.

Teodora Ivkov *Férfiak* című fotósorozata – melyek valahol átmenetet képeznek a dokumentumfotók és a fotóművészet között – a saját szuburbánus közegében, ahonnan származik, különféle tetoválásokkal ékesített férfiakat ábrázol különböző helyszíneken (stadionban, az autójukban, strandon stb.). Munkája elején kifejti, hogy Csúrogon a férfi nem a 18. születésnapján válik férfivá, hanem a tetoválásai által. És minél nagyobb a tetoválás, annál nagyobb, jelentősebb férfi az illető. Ez a hozzáállás a művek első rétege. A második réteg: tudvalevő, hogy a tetoválás ősi hagyomány, mely díszíteni, no meg a valahová tartozást meg- és bemutatni szándékozik. Ez a hovatartozás lehet társadalmi, kulturális, etnikai, vallási, politikai stb. alapú. Ennek fényében kissé más szemmel nézzük a fotókon szereplőket. A csak *Férfi egy*, *Férfi kettő* és így tovább elnevezésű műveken tulajdonképpen analizálni próbálja a zömmel a képeken szereplő, általában otthonos környezetben, büszkén feszítő egyéneket, ezzel pedig a fotográfusnő a férfiaság jellemzőjét (számomra inkább kortünetét) próbálja az identitás felfejtésének új terébe helyezni, és mintegy a férfiaság ikonográfiáját próbálja elénk tárni és láttatni. Mind az alkotó, mind szerénységem szerint is – metsző iróniával.

Lázár Tibor munkái a polgári, 19. századi Vajdaságot idézik, persze módosítva, és részben szintén ironikusan. A porcelán nippek valamikor társadalmi státust is jelöltek, és nagy becsben álltak. Lázár ugyan-ebből az anyagból alkotott tárgyai ezekből a nagymama vitrinjében őrzött holmikból indulnak ki – illetve csak kiindulnának –, ha nem volnának feltüntetve a tulajdonképpeni értelmet és értelmezési kulcsokat megadó címek: *Madárinfluenza*, *Veszettség*, *Éhség*. Vagy a két, mintegy a vízből előugró, illetve visszacsobbanó nagyobb méretű cápa. Akárcsak a többtől némileg elütő, nagyobb méretű Transformers-alak. A Street Fighter viszont bonyolultabb struktúrájú: ez a „harcos” a Transformers-elemeket a becsempésztett osztrák–magyar monarchia-beli ornamentikával elegyíti magában. És mivel harcos, valószínűleg a rohamosan fogyatkozó egykori épületek, emlékek értelmetlen pusztítására hívja fel a figyelmet a maga sajátos eszközeivel.

Milan Nešić nagyméretű festményei értelmezésük nehézségeivel vonják magukra a figyelmet. Az absztrakt, kissé art brut ízű művek verbális magyarázata, dekódolása nehézségekbe ütközik. Jómagam inkább arra hajlok, hogy ezeket a műveket inkább érezni kell, mint logikailag értelmezni. És az érzések furcsa, nyugtalanító világba kalauzolnak bennünket. Olyan helyekre, ahol mondjuk kettő meg kettő nem szükségszerűen négy, és ahol az ember különös, többretegű idő-síkokban egyszerre lehet jelen, és ahol a perspektíva is más, a fent és a lent, vagy akár a kint és a bent új értelmezési lehetőségeket kap. Tovább nem folytatnám, az olvasat teljes mértékben szubjektív (ami ebben az esetben abszolút helyénvaló).

A Šok Galerija ezúttal egy sajátos, általa bevett hagyomány-hoz marad hűséges: *A művészet totális kiárúsítása* című akciójukban (melynek helyszíne ezúttal a múzeum földszintje, de időről időre akár a Limáni piac is) különböző, értékes műtárgyak eredetijeit vagy másolatait – árulják. Itt éppúgy szó esik a pénzelés ellehetetlenüléséről, mint a túlélni akarásról. És a „szükség törvényt bont”-ról. Ma a múzeum a helyszín, holnap esetleg valamelyik forgalmasabb hely autóparkolója. Mindezzel elég kíméletlen tükröt tartva a művészet helyzetéről közegünkben.

Pulai Árpád nemezből készült, rendkívül időigényes textilszobrai – pontosabban átmenetei a textília és a szobor közt – *Introspekció, avagy a szürrealizmus mint az álmodozó védekezési mechanizmusa* című alkotásai talán a legnagyobb meglepetést jelentették számomra. Ezeknek a közepes méretű, puha szobroknak bio- és zoomorf jel-

leggel „feldúsított” emberalakjaiban – őszinte megdöbbenésemre – a saját szövegeimben, a saját kreatív univerzumomban itt-ott fellelhető lényekre találtam. És, dacára az előbb elmondottaknak, pozitív, inkább különös, mint rémisztő hangulatot árasztottak.

Végül, de messze nem utolsósorban (persze mindenkit felsorolni képtelenség, és ez nem is a cikk célja) Miodrag Perić munkáinak említésével zárnám soraimat. Perić munkái számomra vérprofik és ugyanakkor a legérdekesebbek. Művei asszociálnak valamire; valami megfoghatatlan nyilvánvalóra. A különféle fémszerkezetek, valamint a fa, a bőr, esetleg a muflon- vagy kosszarvak (ne kérdezzék melyiké, városi gyerek vagyok, sosem volt szerencsém egyik állathoz sem), illetve lábak rendkívül érdekes és fantáziadús ötvözetei új (nem humanoid) kreatúrákat hoznak létre, melyekről az ember azt hinné: ezek a vegyes anyagú műtárgyak valahol – élnek. Titkos, ember által láthatatlan és értelmezhetetlen, de nagyon is valós és sokrétű, tartalmas létet. Szubhumán létbirodalom. Sóhaj. Majd sóvárgás.

Visszakanyarodva az alcímhez: diszkontinuitás? Ha jobban magunkba révedünk, a fél életünk az. Mi marad? Talán némi szürrealizmus, mint az álmodozó védekezési mechanizmusa. Idézőjelben vagy anélkül.